

Зміст

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. ОСОБЛИВОСТІ СИСТЕМ РОЗПІЗНАВАННЯ ТА ПЕРЕКЛАДУ ЖЕСТОВОЇ МОВИ: ОГЛЯД ДЖЕРЕЛ ЗА ТЕМАТИКОЮ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ.....	10
1.1. Загальні підходи до дослідження візуального сприйняття процесу мовотворення	10
1.1.1. Системи читання по губах і синтезу візуального мовлення .	12
1.1.2. Системи створення тривимірних моделей голови людини .	15
1.1.3. Синтез жестової мови .	18
1.2. Відомі методи та засоби перекладу жестових мов .	19
1.2.1. Методи запису жестової мови .	23
1.2.2. Подання словників жестової мови в комп'ютеризованих системах .	26
1.2.3. Правила перекладу жестової мови .	31
1.3. Огляд підходів, методів, алгоритмів для розпізнавання дактильно-жестової мови.....	34
1.3.1. Дактильно-жестова мова як основний спосіб спілкування людей з вадами слуху. .	35
1.3.2. Огляд існуючих підходів до розпізнавання дактильно-жестової мови .	37
1.3.3. Огляд сучасних методів розпізнавання візуальної інформації.	48
Висновки до розділу 1.	49
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИ ТА КОМП'ЮТЕРНІ ЗАСОБИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІМІЧНИХ ПРОЯВІВ НА ОБЛИЧЧІ ЛЮДИНИ ДЛЯ ВІДТВОРЕННЯ І РОЗПІЗНАВАННЯ ЖЕСТОВОЇ МОВИ.....	51
2.1. Синтез артикуляційно-емоційних складових процесу мовотворення для моделювання жестової мови.	51
2.1.1. Структурні одиниці українського мовлення (фонеми і віземи).	58
2.1.2. Модель голови людини .	67
2.1.3. Загальна структура системи синтезу процесу мовотворення для відображення жестової інформації .	69
2.1.4. Анімаційні потоки для синтезу процесу артикуляції .	71
2.1.5. Повіземний синтез і синхронізація.	75
2.1.6. Поскладовий синтез і синхронізація.	77
2.2. Розпізнавання артикуляційної та емоційної складової процесу мовотворення для аналізу жестової мови.	79

2.2.1. Технологія розпізнавання артикуляції при мовотворенні. Синтез математичної моделі губ конкретної людини	80
2.2.2. Виділення зв'язних областей обличчя на фото і відео зображеннях	82
2.2.3. Структурно-віземний аналіз артикуляційного каналу інформації	86
2.2.4. Параметри векторного простору мімічних проявів губ	88
2.2.5. Параметри невербальної складової емоційно-артикуляційного каналу передачі інформації	90
2.2.6. Технологія аналізу мімічних проявів емоцій в жестовій мові.	92
2.3. Реалізація інформаційних технологій і алгоритмів синтезу та аналізу емоційно-артикуляційної складової	95
2.3.1. Реалізація інформаційної технології для розпізнавання міміки губ.	95
2.3.2 Програмна реалізація алгоритмів виділення контуру губ на фотографічному та відео зображеннях	100
2.3.3. Тестування роботи інформаційної технології структурно-віземного аналізу.	102
Висновки до розділу 2.	114
РОЗДІЛ 3. СИСТЕМА КОМП'ЮТЕРНОГО ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКОЇ ЖЕСТОВОЇ МОВИ З ВИКОРИСТАННЯМ ГРАМАТИЧНО ДОПОВНЕНОЇ ОНТОЛОГІЇ.....	117
3.1. Граматично доповнена онтологія для української словесної та української жестової мов.....	117
3.1.1. Інфологічна модель словника відношень між концептами та їхнім поданням в українській словесній та жестовій мовах.	123
3.1.2. Математична модель граматично доповненої онтології.	134
3.1.3. Предметно-орієнтована мова опису граматично доповненої онтології	136
3.2. Методи перекладу анотованої української жестової мови.	142
3.2.1. Застосування статистичних методів машинного перекладу анотованої української жестової мови	142
3.2.2 Застосування методів машинного перекладу анотованої УЖМ на основі правил .	147
3.2.3. Застосування методу машинного перекладу анотованої української жестової мови з використанням ГДО	154
3.2.4. Трансформація дерева складових у дерево залежностей.	164

3.3. Програмно-алгоритмічний комплекс перекладу анотованої української жестової мови.....	169
3.3.1. Схема роботи програмно-алгоритмічного комплексу перекладу анотованої української жестової мови	169
3.3.2. Структура баз даних програмно-алгоритмічного комплексу	176
3.4. Аналіз результатів тестування системи комп'ютерного перекладу української жестової мови.....	183
Висновки до розділу 3.	186
РОЗДІЛ 4. МЕТОДИ ВИЗНАЧЕННЯ ЕФЕКТИВНИХ ОЗНАК ДЛЯ РОЗПІЗНАВАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ ДАКТИЛЬНО-ЖЕСТОВОЇ МОВИ.....	189
4.1. Основні вимоги та загальні постановки задач дослідження і вивчення дактильної абетки жестової мови.	189
4.2 Дослідження способів групування дактилем при просторовій демонстрації	195
4.3. Підхід до класифікації елементів дактильної мови.	199
4.4. Пошук руки на зображенні.	201
4.5. Виділення ознак методом клітинного розбиття області показу дактилем	203
4.6. Виділення контурів зображень як характеристичних ознак для розпізнавання елементів дактильної мови	204
4.7. Визначення характеристичних ознак методом скелетизації зображення дактилем... ..	208
4.8. Знаходження кутових параметрів для побудови характеристичних ознак елементів дактильної мови	210
4.9. Характеристичні ознаки дактилем на основі аналізу зв'язних областей	212
4.10. Побудова дескрипторів, що характеризують форму контуру елементів дактильної мов.....	214
4.11. Визначення характеристичних ознак для дактилем з амплітудою руху	219
4.12. Математичні засоби гіперплощинної класифікації сигналів з використанням операцій псевдообернення	222
4.12.1. Класифікація даних засобами побудови дискримінантних функцій	225
4.12.2. Алгоритм синтезу лінійних систем для класифікації інформації	226
4.12.3. Оптимізація лінійної полосної відділюваності у просторі ознак	227
4.12.4. Алгоритм оптимального синтезу лінійних систем розпізнавання	228

4.13. Опис виділених ознак для нерухомих елементів дактильної мови	230
4.14. Аналіз інформативності ознак	232
4.15. Результати класифікації дактилем, що слабо розділяються	234
Висновки до розділу 4.	240
РОЗДІЛ 5. ІНФОРМАЦІЙНА ТЕХНОЛОГІЯ КЛАСИФІКАЦІЇ ТА РОЗПІЗНАВАННЯ ДАКТИЛЬНОЇ АБЕТКИ ЖЕСТОВОЇ МОВИ.	242
5.1. Інформаційна технологія ідентифікації дактильних символів	242
5.1.1. Подання вхідної інформації.	244
5.1.2. Попередня обробка зображення, подання параметрів моделі руки	245
5.1.3. Алгоритм аналізу динамічності дактилеми	249
5.1.4. Алгоритм гіперплощинної класифікації слабороздільних дактилем	250
5.2. Експериментальне тестування інформаційної технології	253
5.2.1. Застосування для тестування інформаційної технології.	254
5.2.2. Опис інтерфейсу тестового застосування	255
5.2.3. Опис ієрархії класів, що реалізують інформаційну технологію	258
5.2.4. Результати тестувань інформаційної технології для розпізнавання елементів дактильної мови.	264
5.2.5. Аналіз негативних випадків ідентифікації дактилем	266
Висновки до розділу 5.	268
СПИСОК ДЖЕРЕЛ.	270
ДОДАТОК 1.	296
ДОДАТОК 2.	297
ДОДАТОК 3.	300
ДОДАТОК 4.	305
ДОДАТОК 5.	310
ДОДАТОК 6.	313